

ਕਾਇਮ ਦੀਨ

- ਅਲੀ ਅਕਬਰ ਨਾਤਿਕ

ਤਸਵੀਰ: ਉਮੈਰ ਗ਼ਾਨੀ

ਹਾਂ ਫੇਰ ਦੱਸ ਏਸ ਡੱਬ-ਖੜਬੀ ਦਾ ਕੀ ਲਏਗਾ? ਨਾਲੇ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਾਂ? ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਐ, ਸੋਚ ਕੇ ਭਾਅ ਲਾਂਵੀ। ਕੱਲ ਕਲੇਤਰ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਆ ਖੜੋਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮੁੱਕ-ਮੁਕਾ ਕਰਨਾ ਪੈਣੇ," ਨੂਰ ਦੀਨ ਨੇ ਮੱਝ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

"ਦੇਖ ਮੀਆਂ ਨੂਰੇ, ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਟਕਾ ਘੱਟ ਨੀ ਲੈਣਾ। ਅਠਾਰਾਂ ਲੀਟਰ ਦੁੱਧ ਆਥਣ ਸਵੇਰ ਬਾਟੇ ਨਾਲ ਮਿਣ ਕੇ ਚੋ ਲਈਂ। ਤੁਪਕਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਥੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੱਛਾਂ ਮੁਨਵਾ ਦੇਉ। ਰਹੀ ਪੁਲਸ ਦੀ ਗੱਲ, ਜੇ ਤੈਥੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਮੇਰੇ ਛੱਪਰ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਦੇਈਂ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਪੁਲਸ," ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਰੁੱਖੇਪਣ ਨਾਲ ਕੀਮਤ ਦੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

"ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ! ਕਹਿਰ ਖੁਦਾ ਦਾ। ਹੈ ਤਾਂ ਮੱਝ ਈ? ਕੋਈ ਹਾਥੀ ਤਾਂ ਨੀ। ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਮੁਫਤ ਦੀ ਮਾਰ ਐ। ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਲੈ ਤੇ ਕੰਬਲ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁਡਾ।" ਨੂਰਾ ਫੇਰ ਬੋਲਿਆ, "ਮਾਈ ਨਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਝੋਟੇ ਵਰਗੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਚ ਦੇ ਤੀ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੰਗੀ ਜਾਨੈਂ।"

"ਉਏ ਜਾਅ ਪਰਾਂ, ਮੁਫਤ ਦੀ ਮਾਰ ਐ! ਬਾਡਰ ਪਾਰੋਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਿਖਾ ਦੇ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੱਝਾਂ ਮੁਫਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਨਿਜ਼ਾਮੂਦੀਨ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨਾ ਜਾਣੀ" ਕੁੰਮਾ ਤਲਖੀ ਨਾਲ਼ ਬੋਲਿਆ। ਪੋਹ ਦੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ, ਨੜੇ ਦਿਆਂ ਜੰਗਲਾਂ ਚ ਕਾਲਿਆਂ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਨੱਪਣਾ, ਕੋਈ ਅੰਮਾਂ ਜੀ ਦਾ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਪਾਰ ਇਹ ਸਿੱਖੜੇ ਮਾਲ ਕੋਈ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ। ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੇ ਦਿਆਂ? ਜੇ ਪੰਜਾਂ ਚ ਲੈਣੀ ਆ ਤਾਂ ਲੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਡੰਡੀ ਪੈ। ਮਾਈ ਨਜ਼ੀਰਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਠੇਕਾ ਲਿਆ? ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਨਾ ਅੱਗਾ ਨਾ ਪਿੱਛਾ, ਕੱਲੀ ਜਾਨ, ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦੇਵਾਂ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਲਵਾਂ; ਤੇਰਾ ਢਿੱਡ ਦੁਖਦੈ?"

ਕੁੰਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਨੂਰਦੀਨ ਝਿੱਥਾ-ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਵਾੜੇ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਏਧਰ ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ਼ ਮੱਝਾਂ ਟਰੱਕ ਚ ਲੱਦਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਉਹਦਾ ਭਾਈ ਜਲਾਲੂਦੀਨ ਰਾਤ ਹੀ ਮੰਡੀ ਅਹਮਿਦਾਬਾਦ ਤੋਂ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ 'ਤੇ ਛੇ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਦੋ ਗਾਵਾਂ ਲੱਦ ਕੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਮੰਡੀ ਲੈ ਗਿਆ।

ਓਧਰ ਜਲਾਲਦੀਨ ਮਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ, ਏਧਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੁਰ ਪਈਆਂ।

"ਭਾਈ ਸ਼ਾਦੇ ਖ਼ਾਂ," ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਮੁੱਛ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਹੁੱਕੇ ਦਾ ਲੰਮਾ ਘੁੱਟ ਭਰਿਆ। "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਨੌਂ ਵੱਜੇ ਸੀ। ਰਾਤ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀ, ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿ ਯਮਰਾਜ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਵੀ ਸਾਹ ਨਿਕਲ ਜਾਣ। ਓਧਰ ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ। ਮੈਂ ਦਿਲ ਚ ਕਿਹਾ, ਲੈ ਬਈ ਕੁੰਮਿਆ ਤੇਰਾ ਹੁਣ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਤੇ ਸਾਈਂ ਚੰਨਣ ਸ਼ਾਹ ਤੇਰਾ ਮਦਦਗਾਰ। ਮਾਰ ਦੇ ਛਾਲ ਦਰਿਆ ਚ। ਬਸ ਫੇਰ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ ਠੰਢ ਲੱਗੀ, ਉਸਤੋਂ ਬਾਦ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਚ ਰੱਬ ਸਾਈਂ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਲ਼ ਅਗਲੇ ਕੰਢੇ।"

"ਤੇ ਨੜੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਕੀਤਾ? ਓਥੇ ਤਾਂ ਕਾਟੋਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸੱਪ ਨੱਚਦੇ ਆ," ਸ਼ਮਸ ਅਲੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਸ਼ੰਮੇ ਖ਼ਾਂ, ਨੜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਕਹਿ, ਸੱਪਾਂ ਦਾ," ਕੁੰਮਾ ਮਿੱਠੀ ਧੁੱਪ ਚ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, "ਏਨੇ ਮੋਟੇ ਆ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾ ਖਾ ਜਾਣ। ਡਕਾਰ ਮਾਰਨਾ ਤਾਂ ਅੱਡ ਗੱਲ, ਜੀਭ ਵੀ ਨੀ ਚੱਟਦੇ। ਬੱਸ ਦੋ ਪਾਸੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਬੰਦਾ ਹਜ਼ਮ। ਸਹੁੰ ਚੰਨਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ, ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੜੇ ਦੇ ਇਸ ਜੰਗਲ ਚ ਗ਼ਾਇਬ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਐ। ਦੋ ਚਾਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਗਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦਾ ਤੇੜ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਪੀਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਤੋਂ ਮੰਤਰ ਏਸੇ ਔਕੜ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਬੱਸ ਭਾਈ ਐਧਰ ਮੈਂ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਓਧਰ ਬਾਸ਼ਕ ਨਾਗ, ਕੁਲਸਾਢ, ਅਰਗਨ ਨਾਗ, ਪਦਮ ਨਾਗ, ਖਪਰਾ, ਕਲਚੂੜੀਆ, ਸੰਗਚੇੜ, ਕੁਲਹਰੀਆ, ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਲਾਮੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ। ਨੀਲਬਾਨੀਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।"

"ਪਰ ਸੂਰਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਮੰਤਰ ਚਲਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਦਸ ਵੀਹ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਸੂਰ ਇਸ ਜੰਗਲ ਚ ਨੇ। ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਮੂੰਹ ਚ ਕਟਾਰ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਿਆ?" ਹਾਮਦੀ ਨੇ ਟਕੋਰ ਕੀਤੀ।

"ਵਾਹ ਹਾਮਦੀ ਵਾਹ, ਆਹ ਤੂੰ ਖੂਬ ਕਰੀ! ਆਹ ਕੰਧ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਛੇ ਫਲੀ ਬਰਛੀ ਦੇਖੀ ਐ? ਵੱਢਣ ਵੇਲੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਸੂਰ ਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਪੰਦਰਾ ਸੂਰ ਵੱਢ ਕੇ ਦੇਖ ਕਿਵੇਂ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਪਈ ਐ। ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਸਾਬਣ। ਭਾਗਾਂ-ਭਰੀ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।"

"ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ," ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜਦਾ ਤੇ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਦਾ ਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਕੁ ਵਜੇ ਮੈਂ ਫੌਜਾ ਸਿਓਂ ਕੇ ਵਾੜੇ ਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਈਆਂ। ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਇਕ ਘੰਟੇ ਚ ਬਾਡਰ ਤੋਂ ਐਧਰ ਲੈ ਆਇਆ।"

"ਤੇ ਸਿੱਖੜਾ ਫੀਮ ਖਾ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਸੀ ਵੀ ਜਾਗਿਆ ਨਹੀਂ?" ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਸਾਲਾ ਬੰਦਾ ਥੋੜੇ, ਮੈਂਹ ਐ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚਾਰ ਜੱਗ ਲੱਸੀ ਦੇ ਪੀ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਐ। ਜੇ ਐਨੀ ਲੱਸੀ ਪੀ ਲਏ, ਫਿਰ ਓਹ ਤਾਂ ਕੀ ਓਹਦੇ ਤਾਂ ਭਾਗ ਵੀ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਆ।"

ਕੁੰਮਾ ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਰੌਸ਼ਨ ਧੁੱਪ ਚ ਥੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵਾਰਦਾਤ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਰੋਂ ਮੌਲਵੀ ਸਿਰਾਜ ਦੀਨ ਤਸਬੀਹ ਫੇਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, "ਕੁੰਮੇ, ਗਨੀਮਤ ਦਾ ਮਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਵੇ। ਸੁਣਿਐ ਰਾਤ ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ, ਪੂਰੇ ਅੱਠ ਮਵੇਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਐ। ਬੱਸ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹਾਦ ਦਾ ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਠੀਕ ਐ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪੱਕੀ ਐ।"

ਸਾਰੇ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਕੁੰਮੇ ਵੱਲ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ। ਸੁਣ ਕੇ ਕੁੰਮਾ ਵੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਬਣਾਉਟੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਮੌਲਵੀ ਵੱਲ ਤੁਕਿਆ। ਫੇਰ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਕੁਫਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸਾਰੇ ਜਣਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹ ਬਣ ਕੇ ਆ ਗਈ, ਜੀਹਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਵਾਦ ਨਾਲ ਪੀਣ ਲੱਗੇ। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਮੌਲਵੀ ਸਿਰਾਜ ਦੀਨ ਉੱਠਿਆ, ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਦੋ ਪੈਰ ਤੁਰ ਕੇ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਰੁਕੇ ਤੇ ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਪੁੱਤਰ ਕੁੰਮੇ, ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਛੇਤੀ ਭੇਜ ਦੇਈਂ, ਕਿਤੇ ਖੁਦਾ ਨਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।"

"ਬਸ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਜਲਾਲਦੀਨ ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਸਜਿਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਹੁੰਚਦਾ," ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਤੜਕ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

"ਲੈ ਭਾਈ ਕੁੰਮੇ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਭਾਦੋਂ ਦੀ ਸੋਲਾਂ ਹੈ," ਖਾਨੂ ਸਿਆਲ ਨੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਝੰਡੀ ਰੱਖਤੀ। ਹਮੀਦਾ ਗੁੱਜਰ ਇਸ ਵਾਰ ਕੁਸ਼ਤੀ ਚ ਜਿੱਤ ਨਾ ਜਾਏ। ਸ਼ਾਮਦੀਨ ਤੇ ਫੈਜੇ ਨੇ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਸ਼ਰਤ ਲਾਈ ਐ।"

"ਚਾਚਾ ਖਾਨੂ, ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਹਰਾਮੀ ਨੂੰ ਐਸਾ ਧੋਬੀ ਪਟਕਾ ਦੇਉਂਗਾ ਕਿ ਫੇਰ ਦਸ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕੁਸ਼ਤੀ ਨਾ ਕਰੂ। ਗੈਂਡੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਾਈ ਜੁੰਮਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲੱਤ ਤੋੜ ਤੀ, ਤੇ ਪਸ਼ਲੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ," ਕੁੰਮਾ ਤੜਫ ਕੇ ਬੋਲਿਆ। "ਉਹ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਨਬੀ ਬਖਸ਼ ਨੇ ਕੁਸ਼ਤੀ ਛੁਡਵਾ ਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਕਿ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗਿਐ? ਤੇ ਫੇਰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਕਬੱਡੀ 'ਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਦਾਅ ਲਾਉਣਾ ਹੋਊ।"

"ਪੁੱਤਰ ਤੂੰ ਇਹਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ," ਖਾਨੂ ਸਿਆਲ ਬੋਲਿਆ। "ਏਸ ਵਾਰ ਝੋਨੇ ਤੇ ਕਮਾਦ ਦੀ ਫਸਲ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਲਿੱਦਰ ਧੋ ਦਿੱਤੇ। ਪੂਰੇ ਇਕ ਲੱਖ ਦੀ ਫਸਲ ਹੋਈ ਐ। ਕਰਜ਼ਾ ਉਧਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਐਸੇ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਵਾਸਤੇ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਿਐ। ਪਰ ਏਸ ਸਾਲ ਤੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਹੋਈਆਂ? ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਕ ਲੱਖ ਦਾ ਮਾਲ ਹੋਊਗਾ। ਜਾਨੂੰ, ਸ਼ਰੀਫਾ, ਸ਼ੀਮਾ ਤੇ ਕਾਲੂ ਨਾਈ ਤਾਂ ਏਸੇ ਕੰਮ ਚੋਂ ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹੀ ਫੱਕਰ।"

"ਚਾਚਾ ਕੀ ਦੱਸਾਂ," ਕੁੰਮਾ ਹਿਰਖ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, "ਜਿਸ ਦਿਨ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਨਾਂ, ਦੂਜੇ ਹੀ ਦਿਨ ਅੱਧਾ ਪਿੰਡ ਉਧਾਰ ਮੰਗਣ ਆ ਜਾਂਦੈ। ਤੇ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਪਾਈ ਵੀ ਨੀ ਮੋੜੀ। ਪੁਲਸ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਅੱਡ ਉਗਰਾਹ ਲੈਂਦੀ ਐ। ਉਹਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਜਣੇ ਘਰ ਦੇ ਤੇ ਅੱਲਾ ਬਖਸ਼ੇ ਭਾਈ ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਟੱਬਰ ਅੱਡ। ਬਸ ਸਮਝੋ ਏਧਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਧਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਖੈਰ ਚਾਚਾ, ਤੂੰ ਏਸ ਕਿੱਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡ, ਏਸ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਚੋਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਮੇਰਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਤੇਰਾ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸੋਲਾਂ ਭਾਦੋਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੇਲਾ ਰੰਗ ਦੇਊਗਾ।"

ਮੇਲਾ ਹਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸੀ। ਚੱਕ ਕਾਸਿਮ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਦਸ ਪੰਦਰਾ ਪਿੰਡ ਜਿਹੜੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਠਾੜੂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕੁਛ ਭੁਲ ਗਏ। ਭਲਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਿਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੇ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਚਾਨਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਪੋਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਜ਼ਾਰ ਤੇ ਝੰਡੀਆਂ ਤੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਮਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਘਿਉ ਦੇ ਚਿਰਾਗ਼ ਜਗਾਉਣ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਮੰਨਤਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਮਲੰਗਾਂ ਨੇ ਬੂਟੀ ਦੇ ਰਗੜੇ ਤੇ ਹੱਕ ਅਲੀ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਤੂਤਾਂ ਤੇ ਨਿੰਮਾਂ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਛਾਂ ਚ ਧਮਾਲਾਂ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਠਾੜੂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਚਹਿਕ ਪਈ। ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਤੱਕ ਹਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਾਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਮਜ਼ਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਵੀਹ ਕੁ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਠਿਆਈ, ਜਲੇਬੀਆਂ ਤੇ ਪਕੌੜਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ।

ਪੰਦਰਾਂ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਘਿਉ, ਗੈਸ ਤੇ ਤੇਲ ਦੇ ਚਿਰਾਗ਼ ਜਗ ਪਏ। ਨਕਾਲਾਂ ਅਤੇ ਭੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਥਾਵਾਂ ਮੱਲ ਲਈਆਂ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਚੰਦ ਦੀ ਚੌਦਵੀਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵਰ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਫੀ ਕੰਬੋਅ ਨੇ ਆ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ: "ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਤਰੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਐ। ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਉ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲ ਗਈ।

ਰਫ਼ੀਕ ਜੋਹੀਆ ਘਰੋਂ ਰੇਡੀਉ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ। ਅੱਠਾਂ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਤਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਅਫ਼ਵਾਹ ਹੀ ਸਮਝੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਇਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਉਡਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਕਦੇ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਹਾਂ, ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਜੀਹਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਰਾਤ ਦੇ ਇਕ ਵਜੇ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਰੇਡੀਉ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਬਾਰੇ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ, ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਰਤਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾ ਗਈ। ਲੋਕ ਮੇਲਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ, ਏਥੇ ਤੱਕ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ। ਰਾਤ ਦੇ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਦਰਿਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਣ ਡੁਬੇ ਲਏ ਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਨਿਗਲਣ ਲੱਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਡਰ ਫੈਲਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਗਦੜ ਮੱਚ ਗਈ। ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰ ਚ ਪਾਣੀ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਨਕਾਲ ਤੇ ਭੰਡ ਅਖਾੜੇ ਸਮੇਟਣ ਲੱਗੇ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਰਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਖਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸਮੇਟਿਆ ਗਿਆ ਉਹਨੂੰ ਸਮੇਟਿਆ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਵੱਡੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਟਰਾਲੀਆਂ, ਛਕੜੇ ਅਤੇ ਗਧੀ ਰੇੜ੍ਹੀਆਂ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਦਰਿਆ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਤੇਜ਼ ਸ਼ੁਕਦਾ ਹੋਇਆ ਦਰਿਆ ਕਿਸੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗੂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕਦਾ ਵੱਡੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕੁੰਮਾਂ ਤੇ ਦਰਿਆ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਕੁੰਮੇ ਵਾਂਗੂ ਹੋਰ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਦੂਰ ਤਕ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਠਾੜੂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਏਵੇਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਜਗਰ ਨਿੱਕਲ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਛੱਪੜ ਵਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੈਂਕੜੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਤੇ ਗਾਵਾਂ-ਮੱਝਾਂ ਤਰਦੀਆਂ ਤੇ ਡੁਬਦੀਆਂ ਢਹਿਦੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਉਹਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਅਰਸ਼ਦ ਅਲੀ 'ਤੇ ਪਈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਦੋ ਨਿਆਣਿਆਂ ਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਦਾ, ਹਫਦਾ ਹੋਇਆ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਚੀਤੇ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਨੇ ਨਿਆਣੇ ਬੇਚ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਦੀ ਜਾਨ ਵਿਚ ਜਾਨ ਆਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਚੈਨ ਕਿੱਥੇ। ਏਧਰੋਂ ਓਧਰੋਂ ਡੁੱਬਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੁਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਤੱਕ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਤੱਕ ਕਈ ਚੱਕਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਿਆਇਆ। ਮੌਲਵੀ ਸਿਰਾਜਦੀਨ, ਚੌਧਰੀ ਨੂਰਦੀਨ, ਫ਼ੈਜ਼ ਚੌਧਰੀ, ਖ਼ਾਨ ਸਿਆਲ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਬੈਠੇ, ਲਾਚਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ, ਮੱਕੀ, ਕਣਕ ਤੇ ਬਾਜਰੇ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਚ ਵਹਿੰਦਿਆਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇੰਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬੰਨ੍ਹ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਲੱਗਿਆ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈਆਂ, ਜਿਹੜੀ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਢਕੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਈ ਦਰਖਤ ਵੀ ਜੜ੍ਹੇ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡੰਗਰ ਡੁੱਬ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਹਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਤੈਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ, ਤੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪੱਤਣ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਢਲਣ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈ ਬਸਤੀ ਤੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਤੱਕ ਰੱਥ ਜਾਣੇ ਕਿੰਨੇ ਚੱਕਰ ਲਾਏ ਤੇ ਥੱਕ ਕੇ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਚੱਕਰ ਚ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ: "ਦੇਖਿਆ! ਮੈਂ ਜੋ ਥੋਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਗਿਣਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਯਕੀਨ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਜ ਕੌਣ ਹੈ ਦਰਿਆ ਨਾਲ ਦੇ ਹੱਥ ਕਰਨ ਵਾਲਾ? ਐਸੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਫੇਰ ਬਿਫਰੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਪਰ ਬੰਦਾ ਆਖ਼ਿਰ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਪਹਿਰ ਤਕ ਥੱਕ ਕੇ ਨਿਢਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੁਣ ਨਾ ਕੁੱਦੀਂ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਜੋਸ਼ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਠੰਢਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਨਾਮਰਦ ਦਾ ਤਾਅਨਾ ਦੇਣਗੇ, ਦੁਬਾਰਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਜਾਂਦਾ। ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਥਣ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਦੀ ਜਾਨ ਚ ਜਾਨ ਆਈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਫ਼ੌਜ ਦਰਿਆ ਚ ਉਤਰ ਆਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਚੱਕ ਜਿੰਦੇ ਕਾ ਵਿਚ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਿਆ। ਫੇਰ ਐਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੁੱਤਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਦੇਣੇ ਉਠਿਆ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ।

ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਕੂਨ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਤਾਂ ਡੁੱਬ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਵਹਿ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਜਿੱਧਰ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਜਾਂਦੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿਸਦਾ। ਹਾਂ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਤੇ ਉਡਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਰਿੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਠਾੜ੍ਹ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਹੰਝੂ ਵਗ ਪਏ। ਉਹ ਆਥਣ ਤਕ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਿਆ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਉਹ ਐਨਾ ਬੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾ ਵੜਦਾ। ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਪਰਸੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੰਬੂ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਏਹ ਉਹਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਵੇਰੇ ਆ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੀਲਾਂ ਬੱਧੀ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੱਤਣ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੰਬੂ ਵੱਲ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ। ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਕਿ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ ਤੱਥੱਲੇ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਦਿਨ ਤਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਲੱਥਣ ਲੱਗਿਆ, ਤੇ ਹਰ ਦਿਨ ਕੋਈ ਦੋ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਵੀਹ-ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੱਕ ਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਨਮੀ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਐਨਾ ਜਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਬਾਦ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ (ਨਾਮੁਮਕਿਨ) ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਛੱਪੜ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਏਧਰ ਓਧਰ ਮਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗਿਰਝਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂ ਨੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੈਂਕੜੇ ਦਰੱਖਤ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝਾ ਕਰਕਟ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਵੀ ਤੰਬੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਆਪਣੀ ਠਾੜ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਣ, ਪਰ ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਦੇ, ਟੋਇਆਂ ਚ ਖੜੇ ਪਾਣੀ ਚੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਰਾਂ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਉੱਗ ਆਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਟ ਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਜੰਮ ਪਏ। ਕੀੜਿਆਂ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸੱਪਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੰਬੂਆਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਬੰਦਾ ਕੁੰਮਾ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਬਸਤੀ ਵਾਸਤੇ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਰਿਆ ਹੜ੍ਹੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ, ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ-ਜਿਹੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ, ਚਿੱਕੜ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਗਾਰੇ ਨਾਲ ਕੰਧ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੌਸਲੇ ਚ ਆ ਗਿਆ, ਏਥੋਂ ਤਕ ਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਸਤੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵਸ ਗਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਗੰਦਗੀ ਸਾਫ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੁਰਦਾ ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਇੰਜਰ ਪਿੰਜਰ ਦਫਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਕੀਤੀ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦੁਬਾਰਾ ਹਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਸਤੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਰੱਖਤ ਉੱਖੜ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਛਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਬੂਟੇ ਲਾਏ। ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵੀ ਤਿੰਨ ਕਿੱਕਰਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਬੇਰੀ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਾਂ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰਾਂ ਦਾ ਰਸ ਘੋਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੜ੍ਹ ਉਹਨਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਗ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਪਾਰੋਂ (ਉਤਾੜੂ ਚੋਂ) ਬੇਰੀ ਦਾ ਇਕ ਬੂਟਾ ਲਿਆ ਕੇ ਘਰ ਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਦਰਿਆ ਦੀ ਉਪਜਾਊ/ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਚ ਚੰਗਾ ਵਧਣ ਲੱਗਿਆ। ਦਿਨ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ।

ਹੁਣ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਰ ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਨੜੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਪਹਿਲਾ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤੇ ਸੰਘਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਚ ਪਾਣੀ ਜੋ ਕਦੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਠੂੰਹੇ, ਸੱਪ, ਨਿਉਲੇ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਜਾਨਵਰ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਈ ਅਜਗਰ ਵਲਵੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ, ਗਿੱਦੜਾਂ ਤੇ ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਘੁਰ-ਘੁਰ, ਉੱਲੂਆਂ ਤੇ ਚਮਗਾਦੜਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ। ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿਨੇ ਵੀ ਉਥੋਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੁੰਮੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਠਿਕਾਣੇ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਜੰਗਲ ਦੀ ਉਚ ਨੀਚ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਘੱਟ; ਜੇ ਕਿਸੇ ਬਲਾਅ ਨਾਲ ਵਾਸਤਾ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅੱਗ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਅੱਗ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਾਲਤਾਂ ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ।

ਦਿਨ ਢਲਣ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁੰਮਾ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਨੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਵਿਚੇ ਵਿਚ ਦੀ ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਫ਼ਾਸਲਾ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਰਾਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਬਾਡਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਗਾਂ, ਮੱਝ, ਬਲਦ ਜਾਂ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਜੋ ਵੀ ਹੱਥ ਲਗਦਾ ਹੱਕ ਕੇ ਨੜੇ ਦੇ ਇਸ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਰਿਆ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਕੁੰਮਾ ਹਰ ਚੋਰੀ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਦਾ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਨੜੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਦੋਹਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਕੁੰਮੇ ਵਾਸਤੇ ਓਹੀ ਜੰਗਲ ਵਰਦਾਨ/ਨਿਆਮਤ ਸੀ। ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਦਸ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਕਿੰਨੇ ਲੰਮੇ ਹੱਥ ਮਾਰੇ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਡੰਗਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੜ੍ਹ ਚ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਮੁਫ਼ਤ ਮਚਾਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਵੇਚਦਾ ਰਿਹਾ।

ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰ ਉਹਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਗੜ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਦਬਾਅ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਫੜਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ। ਦਰਿਆ ਸਮੇਤ ਨੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਨਾਕਾਬੰਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜੀਹਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਸ਼ੰਮਾ ਅਤੇ ਕਾਲੂ ਫੜੇ ਗਏ, ਪਰ ਕੁੰਮਾ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਹਦੀ ਖ਼ਾਸ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਜਾਣ ਸਕੇ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਚੰਗਾ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਏ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਲ ਉਹਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਸਫਲ/ਕਾਮਯਾਬ ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਦੂਸਰੀ ਚੋਰੀ ਉਹਨੇ ਦਿਸੰਬਰ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰੀਆ ਗਿਆਰਾਂ ਮੱਝਾਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਚੋਰੀ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹਨੂੰ ਅਣਦੇਖਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆ ਦੇ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਚ ਭੁਚਾਲ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਝਾੜ-ਝੰਬ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਚ ਰੋਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਗਰਮੀ ਹੋਰ ਸਖ਼ਤ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੁਸੀਬਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਾਲ ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ਰਾਂ

ਨਾ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰ ਲਿਆ, ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹੁਣ ਚੋਰ ਜ਼ਰੂਰ ਫੜਨਾ ਹੈ। ਮੁਖਬਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਫ਼ੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

15 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕੁੰਮਾ ਦਰਿਆ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ। ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਛਵੀ ਦੇਖ ਕੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਇਰਸ਼ਾਦ ਕਿੰਨਾ ਹਰਾਮੀ ਹੈ, ਮੇਰੀਆਂ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਖਾ ਗਿਆ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ, ਇਕ ਟਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਮੰਡੀ ਹੀ ਘੱਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਪੂਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਐਨੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਾਤ ਚ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਜਾਨਵਰ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਮੁਫਤ ਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕੰਜਰ ਬਾਅਦ ਚ ਪੈਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਖ਼ੈਰ, ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਕੁੰਮਾ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਨੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੜਨ ਲੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਪਾਕ ਰੇਜਰਾਂ ਨੇ ਦੱਬ ਲਿਆ। ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਐਨਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵੜ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਓਸੇ ਸੋਚ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਰੋਜਰ ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮਾਰ-ਕੁੱਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੁੰਮੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰੇਜਰਾਂ ਦਾ ਹਰ ਤਰੀਕਾ ਫੇਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਏਨੀ ਕੁੱਟ ਪਈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੱਲਣ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਰੋਜ਼ ਕੁੱਟ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੰਮਾ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮੁਖਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕੌਣ? ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਰੇਜਰਾਂ ਨੇ ਕੁੰਮੇ ਤੋਂ ਕਬੂਲ-ਏ-ਜੁਰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਹਰ ਹੱਥਕੰਡਾ ਵਰਤਿਆ। ਪਜਾਮੇ ਵਿਚ ਚੂਹੇ ਛੱਡੇ ਗਏ, ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁੱਟ ਤਾਂ ਐਨੀ ਪਈ ਕਿ ਆਪ ਰੋਜਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਥਾਣੇ ਘੱਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਚ ਕੁੰਮਾ ਜਿਸਮਾਨੀ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁੰਗਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਰੋਜਰਾਂ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪਿੰਡੇ ਆ ਕੇ ਉਹਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਉਹਦਾ ਭਾਈ ਜਲਾਲਦੀਨ ਰੋਜਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟ ਨਾ ਝੱਲ ਸਕਣ ਕਾਰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਿਆ। ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਮੱਠਾ ਬੁਖਾਰ ਰਹਿਣ ਲਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਰਖਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਹਲਕੀਆਂ ਫੁਲਕੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਬੁਖਾਰ ਨਾ ਉੱਤਰਿਆ। ਆਖ਼ਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਝਿੜਕ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਹਵਾਲਾਤ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨੇ ਅੰਗੜਾਈ ਲਈ ਤੇ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਥਾਣੇ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਆਲ ਦੀ ਇਕ ਠੰਢੀ ਦੁਪਹਿਰ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਵਾ ਦਾ ਇਕ ਠੰਢਾ ਬੁੱਲਾ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੇ ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਉਹਦਾ ਪਿੰਡ 22 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਜਰੇ ਦੇ

ਖੇਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਬੁਖਾਰ ਠੰਢ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਦੁਖਣ ਲੱਗਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਚਲਦਾ ਗਿਆ। ਰਾਤ ਇਕ ਵਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਹਨੂੰ ਚੱਕਰ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਸਵੇਰੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਬਾਪ ਖ਼ਰਬੂਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਯਭਲੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਰੱਬ ਖ਼ੈਰ ਕਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਵੀ ਉਹਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਐ। ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਲਗਦੈ ਬੁਖਾਰ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ 1998 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੁੰਮੇ ਨੂੰ ਕਮਲੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਕੀਮ ਦੇ ਦੇਸੀ ਨੁਕਸਿਆਂ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਪੀਰ ਚਿਰਾਗ਼ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਤਵੀਤ ਵੀ ਅਜ਼ਮਾਏ। ਪਰ ਪਾਗਲਪਣ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਠੀਕ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ; ਪਰ ਇਹ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਵੀ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੇ ਵੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਬੇਹੂਦਾ ਗਾਲਾਂ ਦਿੰਦਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋੜ੍ਹੇ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਉਸਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਕੇ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ। ਏਧਰ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗਾਲਾਂ ਦਿੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭਜਣ ਲੱਗਿਆ, ਜੀਹਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਝੱਲਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਉਹ ਤੰਗ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਕੁੰਮੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੂੰ ਉਲਾਹਮੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਜਦੋਂ ਉਲਾਹਮੇ ਵਦਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਓਸੇ ਦੇ ਮੰਜੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਘਰੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਾਂ ਓਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਸਮੇਤ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਕ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਓਹੀ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੇ ਉਹਦਾ ਮੰਜਾ ਘਰ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਬੇਰੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੋਸਦਾ ਅਤੇ ਸੰਗਲ ਖੜਕਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘ ਗਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਰੱਬ ਜਾਣੇ ਕਿਵੇਂ ਸੰਗਲ ਟੁੱਟਿਆ ਤੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਫ਼ੈਲ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਨਾ ਗਿਆ। ਪਾਗਲਪਨ ਆਪਣੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਕਈ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹੂਦਾ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੌਲਾ ਪਿਆ। ਕੰਬਖ਼ਤ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਤਾਂ ਐਸੀ ਇੱਟ ਮਾਰੀ, ਵਿਚਾਰੀ ਸਿੱਧੀ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਦੂਜਾ, ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਨਮਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਤੁਫ਼ੈਲ ਅੱਗ ਬਗੂਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਬ ਨੇ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ। ਚੌਧਰੀ ਆਸ਼ਿਕ ਅਲੀ ਨੇ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, "ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਿਓ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣਾ ਬੇਰੀ ਬਿਸਤਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਓ। ਬੁੜ੍ਹੇ ਨੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਕਮਲਾ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਘਰ ਰੱਖੇ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿੱਸਾ ਮੁਕਾਓ, ਤਾਂਕਿ ਨਿਤ ਦੀ ਘੋਸ ਘੋਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁੱਟੇ।"

ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਸੰਗਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਲੁਹਾਰ ਤੋਂ 15 ਕਿਲੋ ਦਾ ਸੰਗਲ ਅਤੇ 2 ਕਿੱਲੋ ਦਾ ਦੇਸੀ ਤਾਲਾ ਬਣਵਾ ਕੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਬੇਰੀ ਦੇ ਮੋਟੇ ਤਣੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ

ਦਿੱਤਾ। ਕੋਲੇ ਇਕ ਮੰਜੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚਾਰੇ ਤਾਂ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਪੈ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ। ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਟੀ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਕੀ ਭਤੀਜੀ ਵੀ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਟੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਂ ਖਾਂਦਾ। ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਦੋ ਸਾਲ ਤੇ ਨੂੰਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਉਸਦਾ ਮਲ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਦਿਨਚਰਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ।

ਪਿਛਲੇ ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਬੇਰੀ ਐਨੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰੇ ਅਹਾਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਹਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਲਚਕੀਲੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਟੋਆਂ, ਤੇਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਚਹਿਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਐਨਾ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬੇਰੀ 'ਤੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਕਾਟੋਆਂ, ਰਸ ਚੂਸਦੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਚਹਿਕਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚ ਏਨਾ ਰਮ ਗਿਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦਿੰਦਾ। ਹੁਣ ਗਾਹਲਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਉਹਨੇ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਟੁਕ ਟੁਕ ਬੇਰੀ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਚਹਿਕਦੇ ਹੋਏ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸ਼ਾਇਦ 20 ਜੂਨ 1999 ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਤੁਫ਼ੈਲ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਹੁਜਰੇ ਸ਼ਾਹ ਮੁਕੀਮ ਕਿਸੇ ਮਰਨੇ 'ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨਜ਼ੀਰੇ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੂੰ ਹੁਜਰੇ ਵਿਚ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਉੱਡੀ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਨੇ ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਪਾਣੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਹੁੰਚੀ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਠਾੜੂ ਵਿਚ ਡਰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਠਾੜੂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 32 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਯਾਦ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਬੇਰੀਆਂ ਬਿਸਤਰੇ ਲਵੇਟੇ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਵੱਲ ਭੱਜ ਤੁਰੇ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਹਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬਚਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਬੰਦਾ ਕੰਮ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੀਹਨੂੰ ਦੇਖੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਗੱਡਿਆਂ ਅਤੇ ਰੇੜ੍ਹਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੰਨ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਤੀਰ ਕੱਢ ਲਏ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸਮੇਟ ਲਈ ਗਈ। ਨਜ਼ੀਰੇ ਨੇ ਵੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ ਜਦਕਿ ਪਾਣੀ ਠਾੜੂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਸਾਮਾਨ ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੇ। ਏਨੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਘਰ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਿਆ। ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਹ ਮੰਡੀ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੰਜ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਅਗਲਾ ਰਸਤਾ ਓਹਨੇ ਪੈਦਲ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬੱਸ ਜਾਂ ਤਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਓਧਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਰਿਆ ਨੇ ਬਚੀਆਂ-ਖੁਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦਾ ਮੰਜਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਦੌੜਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਲੋਕ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਦੇ ਅਤੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ।

ਨਜ਼ੀਰੇ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ, ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਡੋਬਾ-ਜਿਹਾ ਪਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਤੁਫ਼ੈਲ ਨੇ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਪਰ ਹਫ਼ਰਾਤਫ਼ਰੀ ਚ ਕੁਛ ਯਾਦ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਵਾਪਸ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰੌਲੇ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਡਰ ਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਪਰ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗਲ ਦੀ ਚਾਬੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ।

ਪਾਣੀ ਜਦੋਂ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਰੀ ਦੇ ਤਣੇ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਬੇਰੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਪੈਰਾਂ ਚ ਪਿਆ ਸੰਗਲ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਿਆ। ਤੁਫ਼ੈਲ ਹਾਲੇ ਤਕ ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ। ਕਦੇ ਭੱਜਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਤੁਰਦਾ ਪਰ ਏਨਾ ਰਸਤਾ ਕੁ ਘੰਟਿਆਂ 'ਚ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਠਾੜੂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੌਂ ਵਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਾਣੀ ਜਦ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਪਟਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰਦਾ। ਕਦੇ ਬੇਰੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਪਰ ਸੰਗਲ ਫੇਰ ਅੜਚਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਆਖ਼ਿਰ 70 ਸਾਲ ਦਾ ਬੁੱਢਾ 15 ਕਿੱਲੋ ਭਾਰੇ ਲੇਹੇ ਦੇ ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਝੂਜਦਾ, ਬੇਸੁਧ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੇਰੀ ਦੇ ਤਣੇ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਕੋਈ ਪੰਜ ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਸੰਗਲ ਸਮੇਤ ਬੇਰੀ ਦੇ ਤਣੇ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਏਨੀ ਭਾਰੇ ਸੰਗਲ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁੱਕੀ ਕਿਰਲੀ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਇਹ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਾਣੀ ਐਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਗੋਤੇ ਖਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਪੈਰ ਨਾਲ ਸੰਗਲ ਪਟਕਦਾ ਤੇ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਬੇਕਾਰ ਸੀ। ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਘੁੱਟ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਪਾਣੀ ਐਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਇਮ ਦੀਨ ਸਾਹ ਨਾ ਲੈ ਸਕਿਆ। ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਚੀਕ ਨਿਕਲੀ ਜੀਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਾ ਠਾੜੂ ਸਹਿਮ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਇਕ ਭਰਪੂਰ ਹਲਚਲ ਹੋਈ, ਫੇਰ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ। ਤੁਫ਼ੈਲ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ: ਜਸਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਈ-ਮੇਲ: jasdeep.jogewala@gmail.com

ਅਲੀ ਅਕਬਰ ਨਾਤਿਕ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੋਵਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਨਾਟਕ "ਏਕ ਪੰਜਾਬ ਯੇਹ ਭੀ" ਬੰਬਈ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਛਪਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸਾਲੇ ਵਾਹਗਾ ਦੇ 6ਵੇਂ ਅੰਕ ਅਕਤੂਬਰ-ਦਿਸੰਬਰ 2017 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ:

ਨਾਤਿਕ, ਅਲੀ ਅਕਬਰ (2017) ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਕਾ ਟਾਂਗਾ ਅਨੁਵਾਦ: ਮਿਰਜ਼ਾ ਏ. ਬੀ. ਬੇਗ (ਨਈ ਦਿੱਲੀ: ਜਗਰਨੋਟ ਬੁਕਸ)

___ (2012) ਕਾਇਮ ਦੀਨ (ਕਰਾਚੀ: ਐਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਰੈੱਸ)

___ (2015) ਵਟ ਵਿੱਲ ਯੂ ਗਿਵ ਫੋਰ ਦਿਸ ਬਿਊਟੀ ਅਨੁਵਾਦ: ਅਲੀ ਮਦੀਹ ਹਾਸ਼ਮੀ (ਨਈ ਦਿੱਲੀ: ਪੈਂਗੁਇਨ ਬੁਕਸ)